

PROBLEMELE DE BAZĂ ALE TRATATULUI DE ISTORIE A ROMÂNIEI

de acad. PETRE CONSTANTINESCU-IAȘI

Președintele Societății de științe istorice și filologice din R.P.R.

Știința românească se îmbogățește cu o nouă lucrare în domeniul istoriei, *Tratatul de istorie a României*, sarcină importantă încredințată istoricilor din țara noastră de către Partidul Muncitoresc Român și realizată în cea mai mare parte.

Este o operă fundamentală, care aduce o contribuție valoroasă pe frontul ideologic, legată de construirea socialismului în R.P.R. Este o operă valoroasă, prin faptul că aplică concepția materialist-dialectică într-o știință, tratată fals de către cercetătorii ei pe vremea vechiului regim.

Considerînd înaltul nivel științific care trebuie asigurat unei astfel de lucrări, coordonarea întregii munci a fost încredințată Academiei R.P.R., cel mai înalt for științific din țara noastră. *Tratatul* se întocmește sub îndrumarea secției de științe istorice a Academiei, de către institutele de istorie și arheologie ale Academiei R.P.R. de la București, Iași și Cluj, de către cadrele didactice de la facultățile de istorie ale celor trei centre universitare din țară, în strînsă colaborare cu Institutul de istorie a Partidului de pe lângă C.C. al P.M.R., cu Școala superioară de partid „Ștefan Gheorghiu“, precum și cu alți specialiști din domeniul științelor sociale.

Printre cei interesați în elaborarea *Tratatului* figurează și membri ai corpului didactic mediu, adică profesorii de istorie din numeroase centre din țară; unii din ei au participat la dezbaterile largi, organizate de redacțiile volumelor asupra fiecărei machete, aducînd contribuții valoroase prin intervențiile lor la discuții sau prin prezentarea de referate scrise. Multe din aceste observații au fost primite de redactorii volumelor și luate în considerație la redactarea definitivă.

Tratatul cuprinde 5 volume pentru perioadele istoriei vechi, medii și moderne, adică de la cele mai vechi urme ale vieții obștești ale omului pe teritoriul R.P.R. pînă în anul 1917, cînd s-a fixat începutul erei noi în istoria omenirii, epoca orînduirii socialiste, odată cu Marea Revoluție Socialistă din Octombrie. Repartiția este: Vol. I pentru istoria veche, volumele II și III pentru istoria medie, volumele IV și V pentru istoria modernă. Pentru epoca următoare volumele sînt în curs de elaborare.

Munca a fost destul de grea, deși, conform indicațiilor Partidului, s-au angajat marea majoritate a istoricilor din țară. În primul rînd, pentru că nu exista o asemenea sinteză de mare anvergură, tratată științific, în vechea istoriografie burgheză. Dimpotrivă: trebuiau combătute nenumărate teze false, idealiste, reacționare, în domeniul istoriei patriei noastre, din întreaga veche istoriografie, subordonată intereselor de clasă ale guvernanților de-atunci.

Dar greutățile au fost învinse, cu sprijinul forurilor superioare de partid și ale Academiei R.P.R., cu devotamentul cercetătorilor istorici marxiști și a tuturor colaboratorilor ce și-au însușit concepția și metodele științifice înaintate, bazate pe învățătura marxist-leninistă.

S-a reușit în bună parte să se valorifice rezultatele săpăturilor de pe o serie de șantiere arheologice prin publicarea în volume a rapoartelor preliminare de săpături anuale. S-a continuat publicarea volumelor de documente privind istoria epocii feudale a României; pînă la sfîrșitul anului 1958 au apărut 28 volume; s-au publicat volume de studii și referate din istoria medie.

Pentru epoca modernă s-au tipărit 9 volume de documente privind războiul de independență, altele privind răscoalele țărănești din 1888 și 1907, precum și volume de studii și documente privind unirea Principatelor române. S-au organizat călătoriile de studii în țară și mai ales în străinătate pentru cercetarea amănunțită a arhivelor cuprinzătoare de documente privind epocile studiate în tratat. Deplasarea cercetătorilor s-a făcut la arhivele și muzeele din: U.R.S.S., Ungaria, Polonia, Bulgaria, Cehoslovacia și Germania, țări vecine, al căror trecut este legat de trecutul istoric al României.

Pentru a se asigura tratatului un nivel științific corespunzător, s-au organizat dezbateri largi asupra problemelor controversate ale istoriei patriei. Aceste dezbateri — care au loc pentru prima dată în țara noastră — sînt de mare însemnătate pentru dezvoltarea științei noastre istorice. Au fost clarificate, de pe poziții marxiste, probleme care formau obiect de discuții contradictorii între specialiști.

Fiecare capitol a fost discutat într-un grup mai mare decît colectivul redacțional respectiv. Pentru machetele fiecărui volum dezbaterile au ținut cite 3—4 zile, cu convocarea a citorva sute de specialiști în istorie și disciplinele ajutătoare.

* * *

Primul volum se ocupă de istoria veche a României, care începe din cele mai vechi timpuri ale vieții omului pe teritoriul R.P.R. și durează pînă prin veacul X al e.n., marșînd perioada de trecere la feudalism.

S-au folosit, în primul rînd, izvoarele directe, rezultate din săpăturile arheologice, organizate sistematic după 1948, cînd, prin grija guvernului și a partidului, s-au pus la dispoziție toate fondurile necesare. În campaniile de săpături s-a dat atenție deosebită cercetării culturii băștinașe, dovedindu-se existența continuă a unei civilizații locale pe

tot cuprinsul de azi al Republicii Populare Române. Arheologii de pe timpul vechiului regim dădeau prea mare atenție urmelor civilizației romane, neglijând cultura dacilor, considerați inferiori romanilor colonizatori.

Istoria străveche și veche a României nu mai apare, în noul tratat, ca o înșirare haotică a diferitelor culturi sau a diferitelor popoare ce se succed aproape întâmplător, cum reieșea din vechile studii arheologice și istorice. Istoria veche înfățișează succesiunea diferitelor orînduiri cu etapele respective, care decurg în mod firesc și înlănțuit din dezvoltarea continuă a forțelor de producție.

În cadrul uriașului interval de timp de aproximativ 500 000 de ani — din paleolitic și pînă în perioada prefeudală — partea cea mai mare este ocupată de orînduirea comunei primitive, care durează în România pînă în sec. I î.e.n, cînd începe perioada sclavagistă.

Dintre problemele nerezolvate sau rezolvate nesatisfăcător de vechea istoriografie, cu privire la perioada comunei primitive, amintim, drept cea mai importantă, acea a locuirii din timpurile cele mai îndepărtate a teritoriului R.P.R. Cercetările noi au dovedit existența omului din vremea paleoliticului inferior, fapt slab demonstrat anterior. Dovezi s-au adus pentru paleoliticul mijlociu și paleoliticul superior, ceea ce a dus la includerea României în vasta zonă geografică a antropogenezii, la fixarea termenului de 500 000 de ani de la apariția omului pe teritoriul R.P.R.

În legătură cu teoria hiatusurilor, susținută de vechea istoriografie, în tratat se arată că n-a existat un hiatus cultural, că noile culturi nu se datoresc unor migrații de popoare, ci ele se dezvoltă din fazele anterioare, descoperindu-se verigile de legătură în tot lungul perioadei neolitice. În același mod s-a rezolvat și problema trecerii de la epoca bronzului la epoca fierului. Vechii teoreticieni nu mai susțineau hiatusurile, ci distrugerea culturii epocii bronzului de către năvălitorii sciți, ce-aduc un nou metal, fierul.

În tratat se arată că nu există nici un fel de întrerupere a vieții între epoca bronzului și acea a fierului; utilizarea noului metal apare în chip firesc ca o dezvoltare a forțelor de producție locale. Prezența sciților n-a fost determinantă, ei jucînd doar rolul unor influențe secundare, ajutătoare. În problema prezenței și rolului sciților de folos au fost și lucrările oamenilor de știință sovietici.

Un fapt important și bine documentat în tratat îl constituie unitatea culturii vechi pe întreg teritoriul de azi al României. Unitatea de cultură materială este evidentă din paleolitic și pînă în epoca fierului tîrziu, epoca La Tène, cînd izvoarele scrise dau de-acum dovezi necontestate.

Problema statului dac a stat în centrul atenției redactorilor primului volum al tratatului, consacîndu-i-se întreaga parte a doua a volumului. Istoricii burghezi, idealizînd din motive politice figura pri-

mului rege dac cunoscut, Burebista, vorbeau de un „imperiu“ dacic, desconsiderînd însă structura materială socială și caracterul de clasă al statului dac. În urma săpăturilor noi arheologice s-a putut defini adevărata formă de viață a celei dintii organizații statale, existența claselor antagoniste, existența statului sclavagist, superior formațiunilor tribale — ceea ce înseamnă un mare progres în dezvoltarea societății omenești de-atunci; dar în nici un caz nu poate fi vorba de-un „imperiu“.

În tratat s-a definit științific caracterul statului dac, sclavagist începător, asemenea unor state sclavagiste din Orient, de alt tip decît statul sclavagist clasic. Acest stat se dezvoltă apoi în sec. I e.n., ajungînd sub forma cea mai înaintată pe timpul lui Decebal. El se opune romanilor, al căror rol „binefăcător“ fusese preaslăvit de vechea istoriografie.

Așa cum au demonstrat clasicii marxism-leninismului asupra dublului caracter al stăpînirii romane în general, istoricii romîni au arătat aceasta cu privire la stăpînirea romană în Dacia, care a ținut un veac și jumătate (106—271). Acum se generalizează statul sclavagist de tip clasic, se dezvoltă viața materială și culturală în Dacia; dar în același timp se introduce un regim crunt de exploatare a bogățiilor și a maselor populare.

O altă problemă dezbătută mult de istoricii burghezi, romîni și străini, se referă la populația autohtonă, care ar fi dispărut, nimicită prin cucerirea romană. Exterminarea totală sau alungarea autohtonilor sînt eliminate azi de către istoricii marxști, ca un non-sens, bazîndu-se pe cercetările arheologice recente, care dovedesc continuitatea populației băstinașe.

Cu privire la romanizarea populației autohtone istoriografia veche avea o concepție neștiințifică, arătînd că populația locală ar fi primit „cu entusiasm“ stăpînirea romană. Adevărul este altul. Opreșiunea politică pentru asigurarea exploatării economice a dus la o rezistență continuă a populației locale, a dacilor supuși sau a celor liberi de la marginile Daciei colonizate. O cruntă luptă de clasă a dăinuit pînă la înfrîngerea cotropitorilor, care au trebuit să plece peste Dunăre, lăsînd loc liber „barbarilor“.

Concepția marxistă a respins de mult rolul hotărîtor al populațiilor migratoare în destrămarea imperiului roman. Autorii tratatului au dovedit aceasta ca valabilă și pentru Dacia romană. Popoarele migratoare au trecut doar pe aici, în veacurile III—VI, pînă la venirea slavilor, care în adevăr au influențat felul de viață al populației locale, contribuînd, prin stadiul înaintat al organizării lor economico-sociale la transformarea societății, a populației locale.

În acea perioadă se pun bazele formării unui nou popor, poporul romîn, născut din amestecul mai vechi daco-roman, supus puternicei influențe slave. Problema formării poporului și limbii romine

capătă o rezolvare, se pare definitivă, după o îndelungată dispută în istoriografia burgheză, română și străină.

* * *

Epoca medievală, care cuprinde materialul volumelor II și III, a avut de tratat problemele de bază ale feudalismului, în deosebi sub manifestările sale generale și acele specifice regiunilor răsăritene ale Europei.

Vechea istoriografie românească — exprimată prin operele lui A. D. Xenopol, N. Iorga și I. Bogdan îndeosebi — chiar dacă prezintă un material factic bogat și interesant, vădește însă o concepție greșită despre feudalism, neputința de a cunoaște legile de dezvoltare ale societății.

După vechea istoriografie burgheză, feudalismul ar fi fost un element de import, adus dinafară, ca o influență din Apus. Cercetându-se numai suprastructura societății medievale românești, s-a avut în vedere factorul politic și cel cultural, neglijându-se elementul economico-social, care reda adevăratul aspect al societății românești. Nu s-a luat în considerație evoluția factorilor de producție, viața economică a țărilor românești, nu s-a subliniat crunta exploatare a maselor producătoare, falsificându-se astfel caracterul real al raporturilor dintre clase, acestea prezentându-se sub formă idilică.

Pentru explicarea apariției celor două clase: boierimea stăpînitoare și țărănimea exploatată, istoricii vechi recurgeau la teoria „cuceririlor”, teorie importată din Apus, după care țărănimea dependentă din Țara Românească și Moldova ar fi apărut după cucerirea acestora de elementul nobiliar venit din Transilvania, după unii istorici — sau de elementul nobiliar apărut din rîndurile slavilor și aceștia tot „năvălitori” — după alți istorici. Se lua drept criteriu deci o explicație idealistă, teoria „violentei”. După acești istorici Principatele Moldova și Țara Românească au fost înființate de descălicătorii din Ardeal: Dragoș Vodă și Negru Vodă — teorie împotriva căreia s-a ridicat, acum mai bine de-un veac în urmă, marele istoric și democrat revoluționar Nicolae Bălcescu, rămas însă izolat și uitat.

Chiar atunci cînd s-a recunoscut de către istoricii burghezi existența feudalismului sub forma celor două clase: de țărani aserviți și boieri asupritori — unii recunoșteau apariția acestei stări abia la finele veacului XIII — s-a căutat justificarea proprietății feudale ca naturală, existînd de la primele începuturi. Pe baza acestei „tradiții istorice străvechi”, teoreticienii moderni, în slujba claselor dominante burghezo-moșieresti din România capitalistă, căutau să justifice drepturile acestor clase la permanenta stăpînire asupra maselor muncitoare.

Istoriografia nouă românească, folosind concepția marxistă și indicațiile clasicilor marxism-leninismului cu privire la feudalism, folosind cercetările istoriografiei sovietice, a ajuns la o justă explicație

a fenomenelor vieții feudale în țările române, de la primele începuturi ale feudalismului și pînă la destrămarea sa — veacurile X—XI și pînă la revoluția de la 1848.

Apariția și creșterea proprietății feudale au avut loc ca urmare a destrămării obștiilor de țărani liberi, unii devenind aserviți altora, ce cu vremea se transformă în conducători — boieri — transmițindu-și ereditar funcțiile și proprietățile. Prin diferite forme de constringere extra-economică, noii stăpîni își lărgesc puterea economică și-și întăresc rolul politic. Pe această cale apar primele formațiuni statale — cnezatele și voivodatele — a căror existență este amintită de unele izvoare încă din secolele XII—XIII.

Progresul în curs al societății este împiedicat de ultimele migrațiuni de popoare : pecenegii, cumanii și în deosebi tatarii, al căror rol negativ fusese combătut de unii istorici burghezi, pe motiv c-ar fi împiedicat înaintarea supremației ungarilor dincoace de Carpați. Stabilirea ungarilor în Ungaria de azi și ocuparea Transilvaniei a jucat rolul istoric de a împinge viața statului românesc din Ardeal pe căi proprii, fără a se rupe însă legătura cu Principatele.

În Tratat se combate teoria greșită a înființării Principatelor prin „descălicarea“ de dincolo de munți, după care statul ar fi fost un organ deasupra claselor, arătîndu-se că noile state s-au înființat ca rezultat al relațiilor feudale și al adîncirii antagonismelor de clasă.

Formarea statelor feudale consolidează relațiile feudale și ajută la creșterea mării proprietăți. Începînd din secolul XIII în Transilvania, din secolul XIV în Principate, proprietatea capătă un caracter ierarhic ; ierarhia funciară stă la baza ierarhiei militare. După formarea statelor feudale, boierii caută, cu ajutorul domnilor, ieșiți din rîndurile lor, să sporească numărul țăranilor aserviți și să crească exploatarea lor prin folosirea constrîngerii extraeconomice.

Contrar istoriografiei burgheze, care afirma că statul românesc a fost de la început unitar și centralizat, în tratat se arată că statul feudal a trecut prin mai multe etape : fărîmițarea feudală, centralizarea statului și încercarea de instaurare a unui regim absolutist — așa cum s-a întîmplat și în alte părți : în largă măsură în Rusia veche, de pildă.

Pe timpul fărîmițării feudale puterea domnului era restrînsă. În lumina învățaturii marxist-leniniste, chiar în această perioadă s-au creat premisele economice pentru întărirea puterii centrale și anume : adîncirea diviziunii sociale a muncii, dezvoltarea agriculturii și a meseriilor, creșterea producției de schimb, dezvoltarea orașelor. Dezvoltarea relațiilor marfă-bani a dus la intensificarea exploatării țăranilor, la adîncirea contradicțiilor de clasă și la ascuțirea luptei de clasă.

Neputînd să nege existența marilor răscoale țărănești din veacurile XV—XVIII din Ardeal, istoricii burghezi căutau să le denatureze caracterul, arătîndu-le ca manifestări ale luptei rominilor împotriva ungarilor — aceasta și pentru uzul teoriilor și atitudinii lor șovine.

Istoricii marxişti, autori ai tratatului, demască teoriile şovine şi dovedesc caracterul social al răscoalelor din Ardeal, începînd cu marea răscoală de la Bobilna, la care participă împreună iobagii romîni şi maghiari ; una din marile răscoale, aceea de la începutul sec. XVI, este condusă de ungurul Gheorghe Doja.

Ascuţirea contradicţiilor de clasă pune în faţa stăpînitorilor sarcina de a întări organele de constrîngere a ţăranilor, prin întărirea puterii centrale. Această funcţie socială a statului a fost negată de istoricii burghezi, care arătau că puterea domnului a crescut din motivele apărării statului de primejdia „dinafară“.

Întărirea puterii centrale a avut o importanţă pozitivă : s-au creat condiţii pentru creşterea producţiei agricole, pentru dezvoltarea comerţului şi a oraşelor.

În faţa primejdiei otomane sînt două atitudini : masele, sub conducerea domnilor mai capabili, rezistă prin lupte, în timp ce boierimea trădează şi cade la înţelegere cu turcii, ceea ce duce la aservirea ţărilor romîne către finele veacului XVI. Iancu de Hunedoara din Ardeal, Vlad Ţepeş din Ţara Romînească şi Ştefan cel Mare din Moldova, numai mobilizînd poporul, au putut stăvili cucerirea otomană ; Mihai Viteazul face încă o încercare, unind cele trei provincii romîneşti la finele sec. XVI, dar, nefiind susţinut de mase, nu reuşeşte.

Instaurarea dominaţiei otomane în ţările romîne a avut urmări şi asupra dezvoltării economice, mult frînată prin reducerea liberului schimb, mărfurile luînd mai mult drumul către imperiul otoman. Prin creşterea birurilor către Poartă, boierii întăresc exploatarea ţăranilor, care-şi pierd pămînturile din ce în ce mai mult.

Se introduce claça, se desfiinţează dreptul de strămutare al ţăranilor, precum şi alte măsuri, care duc la consolidarea regimului nobiliar în secolele următoare : XVII şi XVIII. La mijlocul secolului XVII se ajunge la o întărire temporară a domniilor, pe timpul lui Matei Basarab şi Vasile Lupu, cînd se cunoaşte şi o dezvoltare a culturii.

Cu privire la acest element al suprastructurii, în Tratat problema se pune altfel decît în istoriografia burgheză, care acorda o atenţie deosebită influenţelor dinafară. Evoluţia culturii se explică prin schimbările petrecute în baza economică a societăţii, arătîndu-se originalitatea culturii feudale romîneşti şi aportul ei în comunitatea de cultură a sud-estului european.

Ultimele capitole din volumul III, ocupîndu-se de epoca tîrzie medievală, tratează istoria ţărilor romîne sub dominaţia turco-fanariotă şi austriacă ; apropierea de Rusia şi sprijinul acesteia în lupta împotriva jugului otoman. Către finele veacului XVIII şi în prima jumătate a secolului XIX se petrece şi în ţările romîne acelaşi fenomen : destrămarea feudalismului şi apariţia primelor forme de relaţii capitaliste, ca în întreg Răsăritul european. În această epocă ţărănimea exploatată

pînă la sînge se răscoală sub conducerea lui Horea, Cloșca și Crișan, în Transilvania (1784) și Tudor Vladimirescu în Țara Românească (1821).

* * *

Istoria modernă a Romîniei, de care se ocupă volumele IV și V ale tratatului, cuprinde perioada orînduirii capitaliste ca mod de producție dominant, adică din momentul înlocuirii formațiunii social-economice feudale prin formațiunea capitalistă (revoluția burghezo-democratică de la 1848) și pînă în momentul cînd a început destrămarea capitalismului (Marea Revoluție Socialistă din Octombrie 1917). S-au desprins trei perioade în evoluția capitalismului în țara romînească, corespunzătoare formelor de dezvoltare ale capitalismului mondial aplicate specificului din Romînia: 1848—1877, cînd se desfășoară revoluția burghezo-democratică; 1878—1900, perioada înțelegerii burghezo-moșierești; 1900—1917, stabilizarea capitalismului sub forme superioare.

În fața redactorilor acestei epoci din istoria Romîniei s-au aflat numeroase „pete albe“, goluri pe care istoriografia marxistă a încercat să le acopere cu studii ce sînt la începutul lor. Cu sprijinul Institutului de istorie a partidului — institut înființat în anii puterii populare — s-au putut împlini, în parte, unele lipsuri, din acest domeniu.

Se prezintă pentru întîia oară în istoriografia romînă o sinteză a istoriei moderne a Romîniei de pe pozițiile învățăturii marxist-leniniste; se fixează o periodizare științifică, bazată pe concepția materialismului istoric. Revoluția de la 1848, care prin programul ei cerea înlăturarea relațiilor feudale din viața țării — ceea ce corespundea stadiului de dezvoltare al forțelor economice din acel moment — marchează începutul istoriei moderne; anul 1917, anul Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, marchează termenul de încheiere a epocii moderne.

În tratat s-a scos în relief rolul hotărîtor al maselor în desfășurarea evenimentelor importante ale epocii moderne, evenimente atribuite de către istoricii burghezi de obicei altor factori. A fost studiată cu precădere dezvoltarea forțelor interne, înlăturîndu-se părerile multor istorici vechi, care atribuiau o importanță exagerată și uneori falsă, influențelor externe. O deosebită atenție s-a acordat studiului dezvoltării forțelor de producție, urmărîndu-se totodată integrarea acestor fenomene în evoluția societății capitaliste mondiale.

Pentru întîia oară s-a dat atenția cuvenită mișcării muncitorești, ignorată de vechea istoriografie, acordîndu-i-se locul meritat în istoria patriei noastre, încă de la primele ei manifestări.

Problema revoluției de la 1848 — ciocnirea violentă dintre burghezie și țărănime deoparte, boierimea de cealaltă parte — este privită în tratat unitar, revoluțiile din Țara Romînească, Moldova și Transilvania formînd, prin revendicările antifeudale și naționale comune, o unitate.

Istoriografia burgheză a căutat să discrediteze și să minimalizeze revoluția de la 1848, susținând că-a fost numai o „încercare revoluționară” în Principate; că-ar fi fost importată din Apus, neavînd o bază a sa în țările românești. Istoricii burghezi considerau revoluția din Transilvania ca o mișcare de sine stătătoare, fără nici o legătură cu revoluția maghiară sau cu aceea din Principate.

Înlăturînd tezele naționaliste ale vechii istoriografii romîne cît și maghiare, s-a ajuns la o tratare științifică a acestei probleme, arătîndu-se legătura care a existat între toate mișcările revoluționare din cele trei provincii românești. Istoricii burghezi romîni, cu bună știință, nu făceau deosebire între magnații maghiari și poporul maghiar; greșelile de la început ale lui Kossuth au fost folosite pentru a distra atenția de la lupta comună a maselor romîne și maghiare.

Formarea statului romîn și războiul pentru independență sînt tratate ca expresie a creșterii forțelor de producție capitaliste. Se stabilește rolul maselor și al personalităților, celor din urmă dîndu-li-se greșit un rol precumpănitor de către vechea istoriografie. Formarea statului național, unirea și independența erau atribuite de vechea istoriografie elementului cultural, hazardului chiar.

Actul Unirii Principatelor, atribuit de vechii istorici factorilor externi, a fost opera maselor, țărănimea — care vedea în Unire izbăvirea de asupra feudală — și burghezia orașelor, care se cerea liberă în activitatea ei economico-socială. Cu totul fals a fost prezentată în trecut problema îndoitei alegeri în persoana lui Alexandru Ioan Cuza ca domn unic, Xenopol afirmînd că rolul principal l-a jucat hazardul, Iorga considerînd că faptul s-a petrecut printr-o „sfințită îmbrățișare tăcută”.

Istoriografia burgheză n-a scos în evidență temeiurile adevărate ale reformei agrare de la 1864, care s-a petrecut în împrejurări asemănătoare și aproape în același timp cu reforma agrară de la 1861, din Rusia. Reforma a fost înfăptuită, peste capul coaliției burghezo-moșierești ce se închegease pentru împiedicarea realizării dorinței țăranilor, de către Cuza și Kogălniceanu, sub presiunea maselor de la sate. Reforma era necesară în urma evoluției factorilor de producție, relațiile capitaliste ce se înfiripau și în Principatele românești reclamînd improprietărea țăranilor. În România s-a urmat calea prusacă, datorită împrejurărilor istorice locale.

Proclamarea independenței Romîniei, în anul 1877, a fost legată de istoricii burghezi de ziua de 10 mai, data aniversării venirii în țară a lui Carol I, din spirit de slugărnice, deși adevărata dată a proclamării independenței a fost 9 mai, așa cum au stabilit istoricii. Bazîndu-se pe analiza științifică a documentelor recent publicate, ei au dovedit că războiul de la 1877 a fost un factor progresist în istoria Romîniei, că el a fost dorit și susținut de popor și de elementele înaintate : primii socialiști romîni. S-a respins teoria istoricilor burghezi, care atribuiu independența lui Carol I.

Autorii volumelor IV și V au corectat și unele teorii greșite cu privire la istoria Transilvaniei în a doua jumătate a secolului XIX. Regimul absolutist austriac (1849—1867) a fost idealizat de mulți istorici: Xenopol afirma că desființarea iobăgiei în Ardeal se datora unei hotărâri de sus și nu luptei revoluționare a maselor — cum dovedesc autorii Tratatului. Luptele revoluționare ale muncitorimii din Transilvania de la începutul epocii capitaliste au fost cu totul ignorate de istoriografia burgheză. Iorga nu pomenea nimic de rolul maselor în lupta pentru unitatea națională, considerind-o drept rezultat al activității unor intelectuali și politicieni burghezi.

Mișcării muncitorești de pînă la 1900 istoricii burghezi nu-i acordau nici o atenție; Iorga, în extrem de rare referințe (în istoria sa de zece volume), îi acorda calificativul de „încercări naive”. Nici un istoric burghez n-a vorbit de atitudinea justă a partidului socialist român față de războaiele balcanice și nici de lupta dîrză a muncitorimii din România împotriva participării acesteia la primul război mondial.

Mișcarea muncitorească se bucură de cea mai mare atenție în volumele IV și V. S-a stabilit că mișcarea muncitorească și socialistă din anii 1878—1917 a pregătit avîntul revoluționar de după 1917, care, sub influența Marii Revoluții Socialiste din Octombrie, a dus la crearea partidului adevărat al clasei muncitoare din țara noastră — Partidul Comunist din România.

O trăsătură caracteristică a istoriei moderne a Romîniei o formează răscoalele țărănești, explicate de cei mai mulți istorici burghezi din punctul de vedere al intereselor lor de clasă. Știința istorică marxistă a dat amploarea cuvenită studierii mișcărilor țărănești. Două capitole întregi din tratat sînt consacrate marilor răscoale din 1888 și 1907; autorii lor demonstrează că aceste răscoale au fost determinate de lupta țărănimii împotriva rămășițelor feudale, de lupta pentru pămînt.

Una din cele mai complexe probleme ale dezvoltării capitaliste a Romîniei între 1848—1917 o formează dezvoltarea culturii. Pentru prima oară se prezintă o sinteză — redusă, cum era și firesc — a istoriei culturii moderne romînești, cercetată unitar și sub toate aspectele. Se disting două culturi: una idealistă, retrogradă, alta materialistă, progresistă, culminînd cu apariția gîndirii marxiste.

Bazîndu-se pe tezele lui Lenin și caracterizarea dată de el primului război mondial, autorii tratatului au definit și caracterul participării Romîniei la războiul mondial, război imperialist. S-a scos în evidență că burghezia romînă n-a avut în vedere satisfacerea justă a aspirațiilor naționale, desăvirșirea unității teritoriale a țării, ideal îmbrățișat și de mișcarea muncitorească din acea vreme. Conducătorii de-atunci ai statului român au satisfăcut cererile marilor puteri imperialiste din cadrul Antantei, căreia virfurile burgheziei romîne îi erau de mult subordonate. Războiul a fost purtat cu mari jertfe din partea maselor numai pentru satisfacerea intereselor și a poftelor imperialiste ale claselor

dominante, care au căutat să se îmbogățească de pe urma alipirii Ardealului.

Încercările istoriografiei burgheze de a prezenta unirea Transilvaniei cu România ca rezultat al luptei dusă de burghezia română și al înțelegerii marilor puteri imperialiste aliante, este infirmată de autorii Tratatului pe baza unei documentări științifice. Autorii scot în evidență tocmai ceea ce istoriografia burgheză a căutat să ascundă și anume, că factorul hotărâtor în unirea Transilvaniei cu România a fost lupta revoluționară a maselor însuflețite de uriașul exemplu al Marii Revoluții Socialiste din Octombrie.

Pentru istoria contemporană, care începe din 1917, odată cu Marea Revoluție Socialistă din Octombrie, ce a deschis orizontul larg al orinduirii socialiste în lume, lucrările sînt în curs. Problemele sînt legate de faza destrămării regimului capitalist în R.P.R. — perioada 1917—23 August 1944 ; de lupta pentru introducerea unei noi orinduirii, care cuprinde datele 23 August 1944—30 Decembrie 1947 ; de construirea socialismului și în țara noastră, fază care începe odată cu fundamentalele reforme ale anului 1948.